

УДК 78.071Гайдай:82-92(477)"1930/1950"

Цитування:

Кацалап О. В. Публіцистична діяльність співачки Зої Гайдай в умовах радянської пропаганди 1930-1950-х років. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 4. С. 355–362.

Katsalap O. (2024). Publicistic Activity of Singer Zoia Haidai under Soviet Propaganda of the 1930s-1950s. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 4, 355–362 [in Ukrainian].

Кацалап Олена Вікторівна,
старший викладач факультету
музичного мистецтва і хореографії
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0002-8217-480X>
o.katsalap@kubg.edu.ua

ПУБЛІЦИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СПІВАЧКИ ЗОЇ ГАЙДАЙ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ 1930-1950-х РОКІВ

Мета роботи. Дослідити один з аспектів творчої активності української співачки З. Гайдай – її публіцистичну діяльність, що здійснювалася в умовах радянської пропаганди 1930-1950-х рр., висвітлити зміст публікацій, ступінь залучення артистки до розповсюдження пропагандистських нарративів, виявити істинні судження й погляди мисткині з метою розуміння сутності її особистості. **Методологія** роботи полягає в застосуванні джерелознавчого методу для аналізу архівних документів – статей і щоденників З. Гайдай, а також інших матеріалів з теми дослідження, конкретно-історичного – для визначення впливу соціально-політичних процесів у СРСР та світі в 1930-1950-х рр. на тематику і спрямованість публіцистичної діяльності співачки, загальнонаукових методів (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння) – з метою ґрунтовного вивчення питання та формування аргументованого висновку. **Наукова новизна** статті полягає в аналізованні змістового наповнення публікацій З. Гайдай, створених у 1930-1950-х рр. в умовах пропаганди тоталітарної доби, та її щоденників з інформацією про закордонні відрядження тощо. Опрацювання цих джерел дозволило визначити тематику статей, ступінь залучення відомої артистки до розповсюдження радянського пропагандистського контенту, що здійснило вплив на формування суспільної свідомості, виявити сутність її поглядів, систему цінностей та особистісну вартісність в умовах життєдіяльності в тоталітарній державі. **Висновки.** Здійснений аналіз публіцистичної діяльності З. Гайдай у 1930-1950-х рр., що відбувалася в умовах радянської пропаганди, дав змогу виявити тематику статей і ступінь залучення співачки, як відомої та діяльнісної особистості, до трансляції пропагандистських нарративів із метою формування суспільної свідомості в тоталітарній державі. Будучи і самою жертвою радянської пропаганди, співачка прагнула по можливості долучитися до розбудови «світлого майбутнього». Однак реалії життя в «країні рад», порівняно з закордонними державами, які вона відвідала, не виправдовували великих надій, про що стало відомо з її щоденників. Завдяки спостережливості й об'єктивності, характерним для мислячої особистості, якою виявилася З. Гайдай, система її «радянських цінностей» змогла похитнутися. На сьогодні публікації співачки можуть розцінюватися як документи доби тоталітаризму 1930-1950-х рр.

Ключові слова: З. Гайдай, публіцистична діяльність, радянська пропаганда 1930-1950-х рр., закордонні поїздки, щоденники.

Katsalap Olena, Senior Lecturer, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Publicistic Activity of Singer Zoia Haidai under Soviet Propaganda of the 1930s-1950s

The purpose of the article is to examine one aspect of the creative activity of Ukrainian singer Z. Haidai – her publicistic activity conducted under the conditions of Soviet propaganda in the 1930s–1950s, to highlight the content of her publications, assess the degree of the artist's involvement in disseminating propagandistic narratives, and to uncover her true opinions and views in order to understand the essence of her personality. **Research methodology** involves the application of a source-study method for the analysis of archival documents – Haidai's articles and diaries, as well as other materials on the research topic. A concrete-historical method is employed to analyse the influence of social and political processes in the USSR and the world in the 1930s–1950s on the subject and orientation of the singer's publicistic activity. General scientific methods (analysis, synthesis, generalisation, comparison) are used for a thorough study and to form an evidence-based conclusion. The article's **scientific novelty** lies in the analysis of the content of Z. Haidai's publications from the 1930s–1950s, created under the influence of totalitarian-era propaganda, as well as her diaries, which provide insights into her foreign assignments. The study of these sources allows for determining the subject of the articles, evaluating the extent of the famous artist's involvement in disseminating Soviet propagandistic content, that

contributed to shaping public consciousness, and revealing the essence of her views, value system, and personal integrity within the context of living in a totalitarian state. **Conclusions.** The analysis of Z. Haidai's publicistic activity during the 1930s–1950s, conducted within the framework of Soviet propaganda, made it possible to reveal the subject of the articles and the extent of the singer's involvement as a prominent and active figure, in the broadcasting of propagandistic narratives to shape public consciousness in a totalitarian state. Being a victim of Soviet propaganda herself, the singer sought, whenever possible, to contribute to the building of a "bright future". However, the realities of life in the "country of the Soviets", compared to foreign states she visited, did not meet her high hopes, as revealed in her diaries. Through her observance, sincerity, and objectivity – traits characteristic of a thoughtful individual that Z. Haidai turned out to be – her system of "Soviet values" was able to be shaken. Today, the singer's publications can be considered as documents of the totalitarian era of the 1930s–1950s.

Keywords: Z. Haidai, publicistic activity, Soviet propaganda of the 1930s-1950s, foreign trips, diaries.

Актуальність теми дослідження. Публіцистична діяльність співаків завжди практикувалася як у світі, так і в колишньому СРСР, хоча, можливо, цей своєрідний вид творчої активності і не був надто поширеним явищем. Однак, враховуючи специфіку існуючого політичного ладу в «країні рад» у 1930-1950-х рр., публікуватися мали змогу митці, які засвідчили свою надійність і не створювали небезпеки для його існування. Саме такою мисткинею вочевидь виявилася співачка З. Гайдай. Публіцистична діяльність цієї артистки, звісно, не посіла чільне місце в її творчості, адже вона ввійшла в історію української вокальної музики передусім як оперна й концертно-камерна виконавиця. Проте цей аспект її діяльності став доповненням до насиченої сценічної практики, а також громадської активності, уникнути чого, маючи статус відомої артистки і публічної персони, в той час було неможливо. Відтак з-під пера З. Гайдай вийшли публіцистичні праці, які, зважаючи на тоталітарний режим 1930-1950-х рр., могли транслювати радянські ідеологічні й пропагандистські наративи різного ґатунку або напівправдиву чи взагалі фейкову інформацію. На сучасному етапі боротьби України за своє незалежне майбуття подібний контент викликає неабиякий інтерес, адже радянська ідеологія й пропаганда свого часу сформувала спотворену, ілюзорну картину світу тодішнього суспільства, що через роки певним чином визначило наше, сповнене трагедій і водночас віри та звитяги, сьогодення. Безумовно, цей матеріал потребує вивчення для кращого розуміння причинно-наслідкових зв'язків з метою пізнання минулого і з'ясування мотивації тогочасних авторів публіцистичних текстів. Отже, актуальність теми дослідження полягає в аналізуванні публікацій авторства співачки З. Гайдай, їх тематичного спрямування відповідно до політичної ситуації в 1930-1950-х рр., у встановленні ступеня залучення відомої мисткині, думка якої мала вплив на соціум, до процесу пропаганди, а також у виявленні ширості поглядів та

міркувань артистки для складання цілісного уявлення про її особистість.

Аналіз досліджень і публікацій. У роботі над статтею використані архівні джерела, зокрема публікації і щоденники З. Гайдай, за допомогою яких можна проаналізувати, а, можливо, й порівняти надрукований матеріал та занотовані співачкою власні думки, бачення, міркування. Додаткові відомості щодо політичної ситуації в СРСР та світі в 1930-1950-х рр. містяться у працях вітчизняних науковців А. Годлюк, О. Іванова, М. Коннової, Н. Литвин, Н. Печеніної, Ю. Чирви та ін.

Метою статті є висвітлення змісту публікацій співачки З. Гайдай, створених в умовах радянської пропаганди 1930-1950-х рр., визначення ступеня залучення артистки до політичних процесів вище зазначеного періоду, зокрема розповсюдження пропагандистських нарративів, а також виявлення істинних суджень, життєвої позиції мисткині за допомогою щоденників з метою кращого розуміння її особистості.

Виклад основного матеріалу. Публіцистична діяльність співачки З. Гайдай стартувала не одночасно з початком її виконавської кар'єри. Цьому передували роки праці на сценах Київської і Харківської опер, а також переможна участь у Першому всесоюзному конкурсі музикантів-виконавців [14, б а], що пройшов 1933 р. в Москві. Ці досягнення посприяли формуванню репутації успішної радянської артистки, якій було чим поділитися з публікою за допомогою печаті. Відтак одні з перших статей З. Гайдай «Як я працюю над роллю Мікаели» та «Моя роль» вийшли в середині 1930-х рр. у період розвитку її кар'єри і зростання популярності. У цих невеличких дописах, що були надруковані в періодиці і зі свого боку також посприяли популяризації її імені, співачка поділилася власними міркуваннями щодо створення образів Мікаели в опері «Кармен» Ж. Бізе та Маженки в «Проданій нареченій» Б. Сметани [10, 1 а], які стали провідними в її творчій біографії. В той же час статус відомої

виконавиці та природна ініціативність і завзятість З.Гайдай стали підґрунтям для прояву її політичної активності. І це було прогнозовано, адже, враховуючи встановлений радянським тоталітарним режимом у 1920-1930-х рр. контроль над усіма сферами життя суспільства, нав'язливу діяльність пропаганди, боротьбу з інакодумством та вимагання від народу відданості й підтримки, а також розповсюдження зловісного ярлика «ворог народу» для його упокорення за допомогою страху [8, 14], відмежуватися від політики було неможливо як публічним особам, так і простим обивателям. Як приклад, у статті З.Гайдай «Все, що я люблю», яка вийшла в 1936 р., прозвучала подяка «ЦК КП(б)У та Наркомосу» (Народному комісаріату освіти) за сприяння «творчому розвитку», забезпечення «спокійної роботи» і впевненість у «майбутньому», а також була висловлена готовність захищати батьківщину зі зброєю в руках, «якщо спробують напасти вороги» [10, 24]. Отже, всі представники радянського суспільства мали бути готові до постійних «визволень» на власних «ділянках фронту», а насправді – до політичних та територіальних експансій, що лежало в основі державної політики. Це, зокрема, стосувалось і висвітлення подій громадянської війни в Іспанії 1936 р., куди втрутився СРСР, ставши на бік республіканців і всіляко їх підтримуючи [6, 302-303]. Відтак у вересні 1936 р. керована пропагандою З.Гайдай виступила на «мітингу трудящих жінок столиці» в підтримку іспанців в їхній боротьбі «з заколотниками, з фашизмом», «проти ворогів народу» [1, 33 зв.; 1, 38]. Також вона запропонувала організувати великий благодійний концерт силами кращих артистів столиці з метою допомоги «пролетаркам і трудящим жінкам Іспанії» [1, 33 зв.; 1, 38]. Про дану ініціативу було оголошено в пресі [1, 33 зв.]. На мітингу, окрім мисткинь, фігурували «працівниця 8-ї взуттєвої фабрики», «працівниця трикотажної фабрики», «з заводу “Точприлад”», «із “Більшовика”», «лікарка» та ін. [1, 41], що мало задекларувати всеохоплюючу активну підтримку «родин іспанських революціонерів» [1, 42]. У контексті виступів учасниць виголошувалися брехливі пропагандистські заяви на кшталт «Ми, які знаємо муки й радість боротьби за свободу, <...> ціну нового щасливого життя» тощо [1, 42]. Благодійний концерт «Вечір творчості Іспанії», який таки відбувся в листопаді 1936 р. в Будинку вчених і де, звісно, виступила і З.Гайдай, виконавши твори іспанських композиторів, мав доправити кошти «до фонду

допомоги жінкам і дітям героїчних іспанських трудящих» [1, 54; 1, 57]. Про цей концерт написали всі провідні видання [1, 54], щоправда без публікацій З.Гайдай. Свої тогочасні статті вона присвятила іншій події, до якої також долучилася, – відзначенню 100-річчя з дня смерті російського поета О.Пушкіна, що вшановувалося в 1937 р. на всесоюзному рівні, оскільки його особу русифікаторська політика спочатку Російської імперії, а потім і СРСР нав'язувала всім народам союзних республік як провідного поета. Пропаганда на той час досягла мети, що засвідчили «пушкінські» концерти за участі вітчизняних співаків, зокрема й З.Гайдай [1, 61–63]. У статті з красномовною назвою «Скарбниця», яка вийшла в той же період, вона повідала, за що любить «геніального поета» О.Пушкіна, про вплив його поезії на розвиток російської музики та творчість радянських композиторів і про те, як прискіпливо та з задоволенням готувала концертну програму [10, 2]. Про Україну в цьому матеріалі, звісно, й не мовилося. На хвилі «пушкініани» З.Гайдай отримала запрошення працювати в журі міської пушкінської олімпіади за участі самодіяльних артистів, проведення якої буцімто запропонувала «група робітників заводу “Більшовик”» [1, 95]. Організацію цього заходу співачка публічно підтримала в статті з промовистою назвою «Прекрасна ідея» [10, 2]. Не дивно, що така повсюдна активність була винагороджена отриманням звання заслуженої артистки республіки, найпершого, але не останнього в її кар'єрі, про що було повідомлено в пресі [1, 47]. У статті кінця 1930-х рр. «Про поставу “Абесалом і Етері” у Києві» З.Гайдай на правах уже оперної прими не лише добре охарактеризувала вище вказаний твір авторства грузинського композитора З.Паліашвілі, головну партію в якому виконувала на сцені Харківської опери на початку 1930-х рр., а й висловила підтримку ідеї постановки цього спектаклю на сцені Київської опери [10, 3].

У 1940-х рр. публіцистична діяльність З.Гайдай поновилася лише наприкінці виснажливої Другої світової війни. Матеріали для чергових статей були почерпнуті з найперших в її кар'єрі закордонних поїздок. Так, у 1944 р. за лаштунками гастролей до Ірану та Іраку у складі концертної бригади задля художнього «обслуговування радянських військ» [14, 47 зв.], які там дислокувалися разом з американськими і британськими союзниками, вийшла її стаття «Українська пісня на берегах Євфрату. /З дорожніх

вражень/». У ній у хвалебній формі було викладено інформацію про те, як гарно приймалася українська пісня військовими українського походження, а також американськими й британськими арміями, про участь артистки в організованому дружиною радянського генерала І. Каргіна благодійному «балі», де вона виконувала замовлені відвідувачами українські пісні «на користь дітей Києва, які постраждали від гітлерівців», як там її розпитували «про Україну, про героїчну боротьбу українського народу» тощо [3, 1]. Однак за рамками цього оптимістичного допису залишилась інформація про складні перельоти в тисячі кілометрів на висоті 5300 м та переїзди у вантажівках, потерпання через коливання температури від 20-градусного морозу до 40-градусної спеки протягом декількох годин, про виступи на відкритому повітрі або в непристосованих для концертів приміщеннях [14, 48 зв.-49], не завжди комфортне розміщення для ночівлі [13, 10-10 зв.], що аж ніяк не могло сприяти високопрофесійним перформансам, зокрема й звучанню «української пісні на берегах Євфрату». Звісно, не могла стати публічною й інформація про велику кількість речей та продуктів у магазинах Тегерану, причому без карток, що здивувало давно відвиклих від такого достатку радянських артистів [14, 48-48 зв.]. І все це було зафіксовано в щоденнику співачки. Враження для наступних статей З. Гайдай привезла з-за океану. Поїздка до канадських міст Едмонтон і Саскатун на організований силами представників української діаспори фестиваль української музики і пісні та до декількох міст півночі США відбулася в 1946 р. Ця зустріч з етнічними українцями, батьки або діди яких із різних причин змушені були покинути Батьківщину, мала всі шанси стати безпрецедентною. Однак, будучи організованою в період розгортання «холодної війни» – ідеологічного та економічного протистояння між Сходом і Заходом, СРСР та США [4, 30–31] – і за допомогою «Товариства Українських Канадців», яке, відповідно до інформації з канадської преси, сповідувало комуністичні ідеї, сумнівів щодо її цілей не залишилося. Відтак у складі делегації, до якої ввійшли редактор газети «Радянська Україна» Л. Паламарчук (він очолив делегацію), професор Львівського університету С. Стефанік, поет А. Малишко і співак І. Паторжинський [2, 6; 2, 8–9], З. Гайдай поїхала не стільки виступати, скільки доносити до одурманених радянською пропагандою

етнічних українців Канади «слова правди про Україну» [2, 43]. До болю знайомою й особливо цинічною на сьогодні сприймається заява консула радянського посольства в Оттаві М. Дегтяря «Russia and Russians Want Only Peace» (Росія та росіяни хочуть лише миру), яка потрапила до заголовку статті в саскатунській газеті [2, 76]. Прикро вражають і занотовані співачкою в щоденнику зневажливі висловлювання на адресу «націоналістів», які, представляючи «інший табір», також мали змогу поспілкуватися з представниками делегації [12, 22–23]. Отруєна радянською пропагандою, вона ставилася до них зі скепсисом, якщо не сказати більше. Поїздка до США, яка була спланована під час перебування делегації в Канаді [12, 51] за сприяння «Ради Американсько-Радянської Дружби» [2, 33], виявилася не вельми вдалою. Артисти встигли взяти участь у прокомуністичному «3-му Американському слов'янському конгресі», що пройшов у Нью-Йорку в Madison Square Garden [2, 42; 12, 101-102], дати декілька концертів, зокрема в нью-йоркському Town Hall [12, 114-114 зв.], тощо, однак до Детройту (штат Мічиган) делегація вже не потрапила, оскільки на пропозицію поліції зареєструватись як «іноземні агенти» відповіла відмовою, що загрожувало кожному сплатою тисячі доларів штрафу і двома роками ув'язнення [12, 115; 12, 116]. Відтак на вимогу місцевої влади, рішення якої було швидше за все політичним, З. Гайдай з колегами змушена була негайно покинути країну [12, 116-116 зв.]. За лаштунками такого фіаско через декілька років вийшла стаття «Я бачила це на власні очі» в рубриці «Американський спосіб життя», що ніби ставила за мету підкреслити суто негативні моменти капіталістичного ладу на прикладі життя в «похмурому Чикаго» [10, 6]. Зокрема, в ній згадувалося про «кричущі протиріччя, різючі контрасти» між «особняками багатіїв» і «страшними нетрями» бідняків, між «мільйонними доходами невеликої групи ділків-скотопромисловців» і «жалюгідними, нікчемними заробітками <...> “середніх американців”», між «пишними, залитими вогнями реклами всіляких фірм» і «тисячами напівголодних безробітних» [10, 6]. З. Гайдай стверджувала, що саме таким вона побачила Чикаго [10, 6]. Однак в її щоденнику, де інформація, зокрема й особистого характеру, було викладено доволі докладно, про нетрі та напівголодних безробітних не було жодного слова. Вона писала лише про високі стандарти життя, причому як у США, так і в Канаді, щоправда з переконанням, що «при нашій

матеріальній та побутовій бідності ми все ж дуже багаті духовно» [12, 28-28 зв.; 12, 107 зв.-109 зв.; 12, 111–111 зв.]. Власне, в щоденнику вона називала бідняками не американців, а радянських людей, хоча й вірила, що настане «справжнє життя, як тільки збільшаться наші матеріальні ресурси» [12, 28-28 зв.]. У статті також ішлося про те, що делегація була свідком «багатьох страйків, соціальних хвилювань» [10, 6], але в щоденнику не було жодної згадки про ті страйки. Стаття оповідала й про те, що «в трупі Чиказької опери немає... артистів США», а співають лише запрошені іноземні виконавці [10, 6]. Натомість у щоденнику співачка з захватом висловилася про «американку Кірстнер» – виконавицю партії Мімі в опері «Богема» Д. Пуччіні, яку почула в постановці театру, що принесла «величезне задоволення» [12, 112 зв.]. До речі, постановки в нью-йоркській Metropolitan опера їй також сподобалися [12, 116 зв.]. Риторика на кшталт «звірячий вид американських агресорів» та прогноз щодо «росту протесту народу проти американських бізнесменів та вбивць» [10, 6] взагалі схожа на агресивний інформаційний вкид. Досліджуючи публікації З. Гайдай, певним чином склалося розуміння щодо тематики і стилістики викладу матеріалу, яка в неї досить таки нехитра. Саме тому виникає сумнів, що співачка, попри вказане їй ім'я, була єдиною авторкою цієї упередженої, маніпулятивної й брутальної статті. За вказівкою «згори» її міг доопрацювати редактор видання, де вона була опублікована. І це припущення стосується не лише даної публікації. Крім того, на відміну від інших статей З. Гайдай, скажімо, «Щире привітання ювілярові», що вийшла в 1946 р. у виданні «Радянське мистецтво» до святкувань 60-літнього ювілею співака, професора Київської консерваторії М. Микиші [10, 7], опус про перебування в США був написаний через чотири роки після поїздки, 1950 р., що, враховуючи ненависть до заокеанської держави, яка відверто в ньому трансливалася [10, 6], вказує на замовний характер цієї публікації для підігрівання відповідних настроїв у радянському суспільстві. Причиною, очевидно, була розпочата в 1950 р. війна в Кореї, що стала наймасштабнішим збройним конфліктом періоду «холодної війни» з підтримкою його сторін з боку СРСР – провокатора тієї кривавої борні – та США [4, 31]. Вочевидь цей факт і пояснює вжите в публікації З. Гайдай визначення американців як «агресорів» [10, 6], адже для СРСР агресором завжди вважалася та держава, інтереси якої не

співпадали з його інтересами. Як, власне, і для Російської Федерації на сучасному етапі.

Публікації З. Гайдай 1950-х рр. не вирізнялись оригінальністю, а цілком відповідали духу часу пізнього сталінізму. У статті «Сьогодні ми не ті, що вчора...», яка була написана для видання «Советское искусство» у вересні 1950 р., авторка озвучила плани щодо «всенародного будівництва» Каховської ГЕС і Північнокримського каналу, куди обіцяла приїхати з концертами [9, 1–2]. Була хвалебна ода «сталінській дружбі народів» під назвою «Незламна міць радянського ладу», надрукована в «Радянському мистецтві» в 1953 р. [10, 14]. Стаття «Від усієї душі», що вийшла в «Литературной газете» 1954 р., містила вітання КНР з прийняттям Конституції разом зі спогадами про відвідання цієї країни [10, 3] двома роками раніше в рамках «місячника радянсько-китайської дружби» [15, 1-2], що стала можливою внаслідок підписання 14 лютого 1950 р. договору між СРСР та КНР про дружбу, союз і взаємодопомогу [5, 106]. Ця поїздка дійсно стала незабутньою для З. Гайдай, що зафіксовано і в її щоденнику [15, 19 зв.]. Стаття «Дорогі гості», яка вийшла в «Радянському мистецтві» 1954 р., вихваляла псевдоісторичне «возз'єднання» України з Росією [10, 16]. Весь цей здебільшого пропагандистський мотлох якісно урізноманітнила гарна рецензія «На концертах польських митців», в якій ішлося про київські гастролі польської співачки С. Войтович у 1955 р. Враховуючи цікаво, зі щирістю та глибиною викладений матеріал, що включав професійну оцінку вокально-виконавських можливостей польської мисткині [10, 18], цю рецензію можна вважати чи не найкращою публіцистичною працею З. Гайдай. Проте подібних публікацій було не так багато. Свою енергію співачка продовжувала спрямовувати на громадсько-політичну активність. У квітні 1955 р. вона виступила на мітингу, що пройшов у Київській опері, де з її вуст злітав заклик сказати «ні атомній війні», яку нібито хотіли розв'язати США, заклик до миру [11, 1–2]. «Людський розум, якщо він не божевільний, прагне до поліпшення життя людей, а не до знищення всього живого», – справедливо зауважила співачка [11, 2]. Але хто був справжній агресор, вона, очевидно, не розуміла. Про те, яким було «поліпшення життя людей» у СРСР, за інтереси якого З. Гайдай ратувала в багатьох своїх публікаціях, їй знову випала нагода переконатися під час закордонних поїздок, щоправда вже туристичних. Так, 1956 р. вона відвідала Польщу та

Чехословаччину, а 1961 р. – Югославію. Милуючись відновленим після Другої світової війни центром Варшави, вона з гіркотою записала в щоденнику: «<...>які ми вандали у ставленні до своєї старовини. Одну Лавру відновити не можемо» [16, 7]. Заходячи в польські костели і споглядаючи віруючих, вона з жалем констатувала: «Все-таки людина повинна у щось вірити. Жахливо, що в нас відібрано віру у все» [16, 17–17 зв.]. Дивувала й культура поведінки місцевих жителів: «Відпочиваю душею, не чую ні лайки, ні окриків, ні хуліганства, просто навіть ніяково з незвички» [16, 18 зв.]. Будучи враженою асортиментом празьких магазинів [16, 30 зв.; 16, 38], вона залишила такий захопливий відгук: «Всюди у вітринах гнітючий достаток. Скільки всього, просто жах. Характерно, що поганих речей немає зовсім. Які чудові меблі, яке багатство тканин, сумок, взуття, просто гори всього. Прикро, що тільки дивимось, купити нема за що» [16, 38]. У той час як удома артисти, зокрема й З. Гайдай, мали принижуватися перед чиновниками, аби ті допомогли їм дістати «в закритих магазинах» дефіцитне вбрання для сцени або життя [7, 1–1 зв.]. Спостерігаючи за тим, як на міжнародному курорті в Опатії (Югославія, нині – Хорватія) відпочивають іноземці, зокрема й американці [17, 16-16 зв.], вона іронізувала: «Бідні капіталісти, як вони мучаються» [17, 18 зв.]. За лаштунками всього побаченого, причому в соціалістичних країнах, співакці соромно було споглядати вбогий магазин в українському Чопі: «Неможливо, щоб Радянський Союз не міг організувати фруктовий ларьок та побільше продуктів в гастроном, а то крім котячої страшною ковбаси, сиру та консервів нічого нема, – нарікала вона. – А Чоп – це вхід в СРСР і по тому, що має Чоп, робиться перше <...> вражіння не на нашу користь» [17, 47 зв.]. На сторінках щоденника З. Гайдай була дійсно об'єктивною, була сама собою і це ніхто не міг у неї відняти.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній уперше проаналізовано публікації співакці З. Гайдай, що були створені в умовах пропаганди тоталітарної доби відповідно до конкретних подій суспільного та політичного життя в СРСР та світі в 1930–1950-х рр., а також її щоденників, що містили інформацію про закордонні відрядження тощо. Завдяки опрацюванню цих джерел вдалося визначити тематику статей, ступінь залучення відомої артистки до розповсюдження радянських пропагандистських наративів, що здійснило вплив на формування суспільної свідомості,

виявити сутність її поглядів і особистісну значущість в умовах життєдіяльності в тоталітарній державі.

Висновки. Отже, публіцистична діяльність З. Гайдай у 1930–1950-х рр. виявилася доволі насиченою і включала статті як на творчу тематику, що відповідало сфері її професійної компетентності, так і політичного спрямування, чого неможливо було уникнути, маючи статус відомої співакці з почесними званнями і діяльністю особистості. Як виявилось, її виступи на мітингах і статті, що виходили відповідно до конкретних подій у СРСР та світі, трансливали радянську пропаганду, подекуди подаючи неповну або спотворену інформацію задля штучного формування в суспільстві відповідних настроїв. Безумовно, все це у свою чергу вплинуло на формування суспільної свідомості. Вочевидь митці, які розповсюджували пропагандистські наративи, були й самі жертвами цієї пропаганди, і влада використовувала їх як адептів радянської системи. Вони щиро вірили у «світле майбутнє» та хотіли внести свою лепту в його побудову, однак реалії життя в «країні рад» не вселяли великого оптимізму, підтвердженням чого стали записи в щоденниках З. Гайдай за лаштунками її закордонних поїздок. Саме завдяки спостережливості, умінню зважувати й аналізувати, об'єктивності, характерним для мислячої небайдужої особистості, сповідувана співаккою система «радянських цінностей» змогла похитнутися. На сьогодні публікації авторства З. Гайдай можуть сприйматися як документи доби тоталітаризму 1930–1950-х рр.

Література

1. Альбом газетних вирізок зі статтями і рецензіями на сольні концерти та оперні спектаклі «Тихий Дон», «Продана наречена» і «Снігуронька». 1936-1937 рр. / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 332. 103 арк.
2. Газетні вирізки із замітками про перебування в Канаді, Америці, Ірані, Китаї та Пакистані. 24 липня 1946 р. – 1 квітня 1954 р. / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 337. 137 арк.
3. Гайдай З. М., Платонов М. П. «Украинская песня на берегах Евфрата / Из путевых впечатлений». Про гастролі в Ірані та Іраку. Вирізка з газ. «Сталинское племя» від 25 травня 1944 року / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 396. 1 арк.
4. Годлюк А. М. Вплив війни в Кореї (1950-1953 рр.) на тогочасну систему міжнародних

відносин і трансформування європейських країн. *Гілея*: науковий вісник. 2019. Вип. 145 (1). С. 30-36.

5. Іванов О. В. «Холодна війна»: США-СРСР-Китай (з позиції сьогодення). *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. Вип. 23 (1). С. 104-108.

6. Коннова М. В. Військова допомога СРСР Республіканській Іспанії у період громадянської війни 1936-1939 рр. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]*. Серія: Історія. 2006. № 10. С. 302-304.

7. Лист від Гайдай З. М. невстановленим особам у Чернівцях. б/д. // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 65. 1 арк.

8. Литвин Н. М. Політичні репресії проти наукової інтелігенції в радянській Україні в 1920-1930-х роках (ідеологічні аспекти проблеми) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – історія України. Київ, 2006. 23 с.

9. Сегодня мы не те, что вчера...». Стаття, написана для газети «Советское искусство». 24 вересня 1950 р. / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 14. 2 арк.

10. Статті і рецензії – «Як я працюю над Мікаелою», «Про постановку “Абесалом і Етері” у Києві», «Вистава оперної молоді» тощо. 1933-1964 рр. / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 28. 29 арк.

11. Текст виступу З. М. Гайдай на [антивоєнному] мітингу в [Київському] оперному театрі. Квітень 1955 р. / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 416. 2 арк.

12. Щоденник. Записи поїздки до Канади та Америки. 16 червня 1946 р. – 15 жовтня 1946 р. / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 37. 121 арк.

13. Щоденник. Записи про виступи в концертах в Ірані. 28 лютого 1944 р. – 6 квітня 1944 р. / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 34. 24 арк.

14. Щоденник. Записи про концерти в Єревані, Ленінграді, Москві, Іркутську / В щоденник вклеєно 8 програм/. 12 квітня 1938 р. – 11 січня 1945 р. / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 31. 69 арк.

15. Щоденник. Записи про поїздку до Китаю. 25 листопада – 9 грудня 1952 р. / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 41. 27 арк.

16. Щоденник. Записи про туристську поїздку до Чехословаччини та Польщі. 20 серпня 1956 р. – 4 вересня 1956 р. / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 45. 47 арк.

17. Щоденник. Записи про туристську поїздку до Югославії. 17 липня 1961 р. – 13 серпня 1961 р. / Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 147. Оп. 1. Спр. 46. 50 арк.

References

1. Album of newspaper clippings with articles and reviews of solo concerts and opera performances "Quiet Flows the Don", "The Bartered Bride", "The Snow Maiden". 1936-1937. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 332. 103 sheets [in Ukrainian and Russian].

2. Newspaper cuttings with notes about the stay in Canada, America, Iran, China, and Pakistan. July 24, 1946 – April 1, 1954. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 337. 137 sheets [in English, Russian and Ukrainian].

3. Haidai, Z. M., Platonov, M. P. "Ukrainian Song on the Banks of the Euphrates. From Travel Impressions/". About tours in Iran and Iraq. Excerpt from the newspaper "Stalinskoe plemia". May 25, 1944 // Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 396. 1 sheet [in Russian].

4. Ghodljuk, A. M. (2019). The influence of the Korean War (1950-1953) on the international relations system and transformation of European countries. *Ghileja*, 145 (1), 30-36 [in Ukrainian].

5. Ivanov, O. V. (2016). "Cold War": USA-USSR-China (from today's standpoint). *Naukovyj visnyk Dyplomatychnoji akademiji Ukrajinny*, 23 (1), 104-108 [in Ukrainian].

6. Konnova, M. V. (2006). USSR's military assistance to Republican Spain during the Civil War of 1936-1939. *Naukovi zapysky. Serija: Istorija*, 10, 302-304 [in Ukrainian].

7. Letter from Haidai Z. M to unidentified persons in Chernivtsi. Undated. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 65. 1 sheet [in Russian].

8. Lytvyn, N. M. (2006). Political repressions against the scientific intelligentsia in Soviet Ukraine in the 1920s-1930s (ideological aspects of the problem). Extended Abstract of Candidate's Thesis. Kyiv [in Ukrainian].

9. "Today We Are Not the Same as Yesterday..." Article written for the newspaper "Sovetskoe iskusstvo". September 24, 1950. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 14. 2 sheets [in Russian].

10. Articles and reviews – "How I Work on Micaela", "On the Staging of “Abesalom and Eteri” in Kyiv", "The Performance of Young Opera Artists", etc. 1933-1964. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 28. 29 sheets [in Russian and Ukrainian].

11. Text of Z. M. Haidai's speech at an [anti-war] meeting at the [Kyiv] Opera Theater. April 1955.

Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 416. 2 sheets [in Russian].

12. Diary. Entries on the trip to Canada and America. June 16, 1946 – October 15, 1946. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 37. 121 sheets [in Russian].

13. Diary. Entries about performances in concerts in Iran. February 28, 1944 – April 6, 1944. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 34. 24 sheets [in Russian].

14. Notes about tours to Jerevan, Leninhrad, Moscow, Irkutsk. (8 programs pasted in the journal). April 12, 1938 – January 11, 1945. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 31. 69 sheets [in Russian].

15. Diary. Entries about the trip to China. November 25 – December 9, 1952. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 41. 27 sheets [in Russian].

16. Diary. Entries about a tourist trip to Czechoslovakia and Poland. August 20, 1956 – September 4, 1956. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 45. 47 sheets [in Russian].

17. Diary. Entries about a tourist trip to Yugoslavia. July 17, 1961 – August 13, 1961. Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine. F. 147. Descr. 1. Case 46. 50 sheets [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 10.10.2024
Отримано після доопрацювання 12.11.2024
Прийнято до друку 19.11.2024*